

16. Головкин О. В. Державний контроль і нагляд у сфері охорони навколишнього середовища в Україні як функція управління. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2011. № 12. С. 68–73.
17. Курило В.І., Світличний О. П. Державний контроль у сфері земельних ресурсів. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право». 2011. Вип. 165. С. 150–155.
18. Авер'янов В.Б., Андрійко О.Ф., Битяк Ю.П. Адміністративне право України: академічний курс: підруч. для студ. юрид. спец. вищих навч. закл.: у 2 т. Т. 1. Загальна частина / ред. В.Б. Авер'янов. К.: Юридична думка, 2004. 584 с.
19. Авер'янов В.Б., Андрійко О.Ф., Битяк Ю.П. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. К.: Факт, 2003. 384 с.
20. Галушко В.В., Олефір В.І., Гридасов Ю.В., Іванишук А.А., Коросід С.О. Адміністративне право України: підручник: у 2-х т. Т. 1. Загальне адміністративне право: академічний курс. Херсон: ХМД, 2013. 396 с.
21. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навч. посіб. вид. 3-тє, перероб. та доп. К.: Атіка, 2011. 624.
22. Забарний Г.Г., Калюжний Р.А., Шкарупа В.К. Адміністративне право України: навч. посіб. К.: Вид. Паливода А. В., 2003. 212 с.
23. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 № 2818-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.

УДК 342.9

ГРОХОЛЬСЬКИЙ В.П.

ОСОБЛИВОСТІ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

У статті проаналізовані наукові погляди з розглядуваної проблематики. Висвітлені та розкриті теоретичні питання, що пов'язані з правовою природою, формами та специфікою громадського контролю за діяльністю науково-дослідних установ судових експертиз. Запропоновані форми громадського контролю за діяльністю науково-дослідних установ судових експертиз.

Ключові слова: громадський контроль, експертиза, форми громадського контролю, громадська експертиза, судові експерти.

В статье проанализированы научные взгляды на рассматриваемую проблематику. Освещены и раскрыты теоретические вопросы, связанные с правовой природой, формами и спецификой общественного контроля деятельности научно-исследовательских учреждений судебных экспертиз. Предложены формы общественного контроля деятельности научно-исследовательских учреждений судебных экспертиз.

Ключевые слова: общественный контроль, экспертиза, формы общественного контроля, общественная экспертиза, судебные эксперты.

The article analyzes the scientific views on the subject. The theoretical issues related to the legal nature, forms and specifics of public control over the activity of research institutions of forensic examinations are highlighted and disclosed. The forms of public control over the activity of research institutions of forensic examinations are offered.

Key words: *civil control, expertise, forms of civil control, civil expertise, forensic experts.*

Вступ. Відкрита політика держави стосовно прозорості владних повноважень органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів спрямована на забезпечення й реалізацію прав і свобод людини і громадянина.

Шляхи вирішення цієї проблеми повинні бути закріплені на державному рівні, оскільки питання існування громадського контролю супроводжує розвиток та побудову громадянського суспільства, утвердження його нових інститутів, які здійснюють істотний вплив на формування політичного, правового, соціального середовища у державі та опосередковано впливають на національну безпеку, економічну політику та дотримання режиму законності.

Проблема громадського контролю за судово-експертною діяльністю як самостійного, соціально-правового явища вимагає дослідження його правової природи, визначення принципів та форм, а також особливостей, зважаючи на специфіку громадського контролю, який виключно спрямований на охорону прав і свобод людини і громадянина, їх законних інтересів.

Установленням особливостей та формуванням засад громадського контролю за адміністративною діяльністю займалися О.Ф. Андрійко, В.М. Гаращук, І.К. Залюбовська, Д.В. Луценко, В.С. Шестак та інші. Окремі аспекти галузевого контролю вивчали О.О. Бакалінська, О.В. Баклан, С.С. Вітвіцький, В.Ю. Кобринський, І.С. Лучковська, Н.А. Маринів, О.П. Пашенко, Ю.Ю. Хилько, О.М. Хольченков та інші.

Питання недержавного та громадського контролю, що становлять предмет наукових пошуків (таких науковців, як М. Баймуратов, О. Батанов, О. Джафарова, О.Я. Лазор, О.Д. Лазор, О. Лисяк, Н. Мішина, О. Музичук, О. Орловський, С. Саханенко, Т. Яременко, С.Г. Братель, та інші), де досліджувались чинники впливу на розвиток демократії, зокрема діяльність громадських об'єднань, удосконалення правового регулювання процедур реалізації конституційних норм про право вільно виражати своє волевиявлення, звертатись до органів державної влади, органів місцевого самоврядування тощо.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення правового аналізу особливостей громадського контролю за діяльністю науково-дослідних установ судових експертиз

Результати дослідження. Результати праць учених відобразилися в теоретико-правовому аналізі природи, сутності та змісту, що мають безперечне значення в практичній реалізації. Лише за 2015–2016 рр. у науково-дослідних установах судових експертиз було зареєстровано понад 5 000 тис. звернень громадян [1]. А це свідчить про те, що у суспільстві з'явилась свідома думка про небайдужість та цінність окремої людини для держави.

Існування фактору потенційної небезпеки або незахищеності прав та інтересів громадян пояснюється можливою відсутністю контролюваності окремих органів державної влади, правоохоронних органів, зокрема експертних установ, з боку незацікавлених інституцій, тобто громадських. Тому розвиток сучасного громадянського суспільства та демократичних інституцій в Україні вимагає впровадження дієвого громадського контролю за науково-дослідними установами судових експертиз.

На законодавчому рівні не закріплено розуміння поняття «громадський контроль» та його реалізація. На сьогодні лише існує проект закону України «Про громадянський контроль», де надається визначення цієї категорії як діяльності суб'єктів громадського контролю з нагляду, перевірки та оцінки діяльності об'єктів громадського контролю на предмет відповідності такої діяльності вимогам, встановленим законодавством України, та суспільним інтересам [2]. На наш погляд, ця дефініція має низку недоліків, оскільки визначення не надає правового статусу громадського контролю, не визначає форми контролю, проте конкретизує предмет відповідності до законодавства України.

Поняття «контроль» є складним та багатоаспектним [3, с. 163]. Як зазначає Л.Р. Наливайко, контроль не може розглядатися як надбання однієї науки, зокрема філософії, соціології, політології, економіки, юриспруденції тощо. Це лише різні підходи до вивчення єдиного і складного предмету, не відокремлені один від одного, а органічно пов'язані й доповнюючі один одного

[4, с. 235]. Так, О.Ф. Андрійко під категорією «контроль» розуміє об'єктивну реальність розвитку соціальної системи, певним чином характерну для будь-якого суспільного ладу [5, с. 49]; В.М. Гарашук інтерпретував контроль як сукупність різних за формою дій, що здійснюються суб'єктами контролю за поведінкою людей чи власною поведінкою, відносинами, що виникають у суспільстві, або для встановлення будь-яких наукових та інших пізнавальних цілей під час дослідження об'єктів матеріального світу [6, с. 89]. Тобто в рамках правовідносин контроль здійснює багатоаспектні завдання, що постають у тих суспільних відносинах, в яких він реалізовується.

У нашому дослідженні громадський контроль можна розглядати як систему відносин громадянського суспільства з державою, яка базується на підзвітності органів державної виконавчої влади (Міністерство юстиції України, якому підпорядковані науково-дослідні установи судових експертиз) органам державної законодавчої влади (парламентський контроль) та недержавним структурам (громадськості). Основне спрямування громадського контролю над науково-дослідними установами – запобігання необ'єктивності, упередженості, непрофесійності судових експертів під час дослідження процесів та явищ.

Основною проблемою на цьому шляху є відсутність поінформованості громадськості про ті процеси, які відбуваються в зазначених наукових установах. Здебільшого громадяни не розуміють специфіки роботи судових експертів. Часто виникає питання про довгу тривалість проведення експертиз. І з приводу цього виникають непорозуміння, а іноді конфлікти. Тому вважаємо важливим питанням реалізації громадського контролю за науково-дослідними установами судових експертиз дослідження його форм.

П.С. Лютиков зазначає, що форма контролю є безпосереднім проявом контрольної діяльності [7, с. 221]. У Новому тлумачному словнику української мови термін «форма» визначається як тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом; у філософському розумінні «форма» є способом існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз [8, с. 665–666]. Тобто категорія «форма» громадського контролю завжди є засобом зовнішнього виразу напрямів та видів діяльності громадськості [9, с. 101].

На думку О.Ф. Андрійко громадський контроль здійснюється у формах публічних обговорень, громадських експертиз, консультацій тощо [5, с. 55]. Л.П. Рогатина до системи громадського контролю відносить багатокомпонентні процедури спостереження, обліку, оцінки та аналізу діяльності органів державної влади (суспільний моніторинг, громадська експертиза тощо); діяльність громадсько-консультаційних рад при органах державної влади; інші способи і форми обміну інформацією і взаємодії влади і суспільства, що забезпечують здобуття зворотного зв'язку від населення [10, с. 171–172].

Таким чином, спираючись на викладене, формами громадського контролю науково-дослідних установ судових експертиз необхідно вважати звернення громадян, особистий прийом, громадську експертизу. Такі форми громадського контролю забезпечують відкритість, об'єктивність та ефективність судової та судово-експертної діяльності.

Однією з поширених форм громадського контролю за означеними установами є звернення громадян. За допомогою цього контролю вони у режимі зворотного зв'язку повідомляють громадян, чому були порушені терміни проведення судових експертиз, які експертизи входять до компетенції судових експертів, які функції експертів, яка компетенція судового експерта в питаннях, які підлягали дослідженню тощо.

Наступною формою громадського контролю є особистий прийом судового експерта. У відповідній науково-дослідній установі судової експертизи існують дні особистого прийому громадян. Будь-яка особа може особисто звернутися до установи та поставити будь-які питання з приводу предмета експертизи або роз'яснення особливостей її проведення. Особистий прийом проводять керівник науково-дослідної установи та експерти.

Наступним кроком у розвитку громадського контролю за діяльністю науково-дослідної установи судової експертизи є запровадження громадської експертизи. На думку Т.В. Троїцької, громадська експертиза є механізмом громадської експертної діяльності з аналізу й оцінки впливу нормативних та інших управлінських рішень влади усіх рівнів на умови життя і реалізацію прав та законних інтересів широкого загалу громадян і конкретних соціальних груп [11]. Не слід сприймати громадську експертизу як один із видів судової експертизи або як правничу експертизу, що здійснює Мініюст [12], а треба розглядати її як форму громадського контролю. Наприклад, у США діють незалежні недержавні центри і аналітичні структури, що за власною ініціативою

або на замовлення Ради національної безпеки США та інших державних інститутів надають висновки з питань державного управління – це аналог наших громадських організацій [13].

Тобто проведення громадської експертизи може здійснюватися фахівцями певної галузі, зокрема спеціалістом у сфері права. Такий фахівець може надати консультацію у вигляді роз'яснення чи рекомендацій, що відповідає чинному законодавству. Слід сприймати такі роз'яснення чи рекомендації, що стали предметом громадської експертизи, виключно як такі, що направлені на дотримання прав людини, національного законодавства та інтересів соціальних груп. Вважаємо, що залежно від предмета дослідження експертиза може мати такі різновиди: експертиза нормативно-правових актів; експертиза програм перспективного розвитку напрямів у сфері забезпечення внутрішньої безпеки; експертиза інших значущих рішень. Причому громадська експертиза може здійснюватися як стосовно проектів указаних видів актів, так і тих, що набрали законної чинності [14]. Цей вид громадського контролю і науково-дослідних установ судових експертиз дозволяє ефективно та конструктивно взаємодіяти між собою. Результати громадської експертизи матимуть результативність за умови ефективної співпраці та активної комунікації громадськості та експертних установ.

Висновки. Спираючись на викладене, констатуємо, що громадський контроль за діяльністю науково-дослідних установ судових експертиз є результативним, успішним та функціональним за умов усвідомлення громадянами своєї соціальної значущості, важливості суспільної думки, відповідальності громадян ситуацію на території, де вони мешкають, обізнаності громадян у специфіці роботи експертних установ тощо. Законодавець закріпив право громадян на контроль за експертними установами у таких формах, як звернення громадян, особистий прийом та громадська експертиза. Це базується на складових соціальної політики, що включає багато аспектів (як матеріальних, так і не матеріальних), що є запорукою соціальної держави в цілому.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/ua>.
2. Главный правовой портал Украины Лига Закон. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JG3MH00A.html.
3. Савченко О.В. Державний та громадський контроль: питання співвідношення в умовах розвитку громадянського суспільства. Право і суспільство. 2015. № 1. С. 162–167.
4. Наливайко Л.Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: монографія. Х.: Право, 2009. 600 с.
5. Андрійко О.Ф. Державний контроль і тенденції його розвитку в умовах ринкових відносин. Правова держава. 1993. Вип. 4. С. 49–53.
6. Гаращук В.М. Іще раз про сутність контролю та його загальне розуміння. Проблеми законності. 2002. Вип. 54. С. 83–90.
7. Лютіков П.С. Загальна характеристика форм та методів державного контролю у галузі чорної металургії в Україні. Запорізькі правові читання: тези доповідей щорічної Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя 13–15 травня 2008 р.). Запоріжжя: ЗНУ, 2008. С. 220–222.
8. Яременко В., Сліпушко О. Форма. Новий тлумачний словник української мови: у 3-х т.: 42 000 слів; 2-е вид. К.: Аконт, 2001. Т. 3: П-Я. С. 665–666.
9. Савченко О.В. Теоретико-правові засади форм громадського контролю. Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія «Право». 2013. Вип. 22, Ч. II, Т. I. С. 100–103.
10. Рогатина Л.П. Громадський контроль над державою: сутність, механізми реалізації та перспективи розвитку: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 О., 2011. 202 с.
11. Троицкая Т.В. Понятие и юридическая природа общественной экспертизы. Юридический мир. 2006. № 9. С. 67–71.
12. Положення про Міністерство юстиції України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF>.
13. Крупник А.С. Зарубіжний досвід громадського контролю: уроки для України. Ефективність державного управління : зб. наук. праць. Львів: ЛПІДУ НАДУ, 2007. Вип. 14. С. 146–154. URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/zarubizhnii-dosvid-gromadskogo-kontroliu-uroki-dlia-ukraiini1>.
14. Денисюк С.Ф. Громадський контроль за діяльністю правоохоронних органів: організаційно-правові засади. Право і безпека. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2009_3_10.